

УДК 378.14

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.74.30>

Синишина В. М.

ОРГАНІЗАЦІЯ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТА АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Статтю присвячено аналізу перебігу та результатам експериментального дослідження ефективності педагогічної системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти. Досягнення мети передбачало використання теоретичних (контент-аналіз, систематизація, конкретизація та синтез), емпіричних і статистичних методів для презентації кількісного та якісного аналізу емпіричних даних результатів педагогічного експерименту.

Згідно з поставленими цілями, логіка проведення дослідно-експериментальної роботи уможливила обґрунтування її етапів, які характеризувалися певними завданнями, відповідними формами й методами організації (організаційно-прогностичний, змістово-процесуальний (який охоплював дві частини: констатувальний і формувальний), аналітико-корекційний). Рівень сформованості професійної компетентності майбутніх практичних психологів визначався за мотиваційно-аксіологічним, когнітивно-методологічним, організаційно-поведінковим, особистісно-рефлексивним критеріями. Представлено результати сформованості професійної компетентності майбутніх практичних психологів на рівнях сформованості кожного з її компонентів. Педагогічний моніторинг результатів фахової підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти здійснено з використанням комплексу діагностичних методик, які дали змогу вивчити хід і результати поетапного розвитку всіх компонентів професійної компетентності та спостерігати динаміку її формування у студентів.

Результати, отримані на кожному етапі формувального етапу експериментального дослідження, засвідчили ефективність упровадження розробленої системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти. Достовірність результатів експериментального дослідження доведено шляхом аналізу та використання методів математичної статистики.

Ключові слова: експериментальне дослідження, фахова підготовка, майбутні практичні психологи, критерії, компоненти, показники, рівні сформованості професійної компетентності.

Сучасні напрями модернізації вищої професійної освіти України, які пов'язані з її інтеграцією в єдиний європейський простір, суттєво змінюють стратегію професійної підготовки майбутніх фахівців. Нині проблема якісної підготовки професіоналів набуває особливого звучання і значущості, оскільки від цього залежить якість життя як кожної людини, так і суспільства загалом, імідж держави на світовій арені. У новій парадигмі освіти головним завданням є розвиток особистості майбутніх фахівців, здатних якісно самостійно здійснювати конкурентну практичну діяльність на основі універсальних знань, готових до творчого виконання власних професійних обов'язків, самореалізації у нестабільному, динамічному соціумі. Зрозуміло, що пріоритетні напрями у вищій освіті не можуть стояти осторонь професійної підготовки майбутніх практичних психологів, попит на яких щороку зростає з боку соціальних практик. Цей факт красномовно свідчить, що професія практичних психологів перетворилася на масову, самостійну та соціально значущу.

З метою перевірки висунутої гіпотези дослідження й результативності дієвості розробленої авторської системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти проведено педагогічний експеримент, який у наукових дослідженнях визначено як комплекс засобів і методів наукового пізнання, що забезпечує науково-доказову й об'єктивну перевірку правильності обґрунтованої на початку дослідження гіпотези [4]. Педагогічний експеримент дав змогу встановити характер зв'язків між різними компонентами освітнього процесу, чинниками, умовами та результатами педагогічного впливу; порівняти ефективність різних чинників або змін у структурі процесу; виявити необхідні умови для реалізації визначеного комплексу завдань відомими засобами та особливості протікання процесу в нових умовах.

Теоретико-методологічним підґрунтям розбудови суб'єктно-орієнтованої фахової підготовки майбутніх практичних психологів на сучасному етапі є фундаментальні концепції та оригінальні технології, розроблені й відображені в наукових розвідках низки дослідників. Так, професійну підготовку психологів розглянуто крізь призму розвитку в майбутніх фахівців професійного мислення (С. Максименко, В. Панок), соціальної активності (О. Бондаренко, М. Гуліна, Д. Пенішкевич, В. Сагарда, Д. Струннікова), професійної креативності (С. Марков, В. Моляко), професійної компетентності (І. Зязюн, М. Шаплавський), критичності мислення, здібностей до прогнозування, імпровізації, інноваційності (М. Бауер, М. Іванчук, Л. Карамушка, С. Максименко, Н. Ничкало), формування творчого потенціалу особистості майбутнього практика (Ж. Вірна, І. Ішук, О. Киричук, В. Ковальов та інші), формування пізнавальної активності (Т. Алексеєнко), розвитку загальної та психологічної культури (В. Рибалка) підготовки до науково-дослідницької діяльності (П. Горностаї) та інші.

Метою статті є представлення та аналіз основних моментів планування й організації педагогічного експерименту щодо перевірки ефективності реалізації системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти (далі – ЗВО) та відображення основних результатів функціонування авторської системи.

Відповідно до окреслених завдань, які передбачали пошук шляхів підвищення якості фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО, було підготовлено та проведено науково-педагогічне дослідження (2016–2020 рр.), що передбачало три основні етапи (організаційно-прогностичний, змістово-процесуальний (який охоплював дві частини: констатувальний і формувальний), аналітико-корекційний).

I. Організаційно-прогностичний етап проводився в 2016/2017 н. р. та дав змогу констатувати стан досліджуваної проблеми, осмислити і сформулювати мету дослідження, окреслити завдання експериментальної роботи, з'ясувати теоретичні основи конструювання системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО.

II. Змістово-процесуальний етап проводився протягом 2017/2020 н. р. та передбачав проведення двох частин. Перша частина базувалася на проведенні *констатувального етапу* експерименту, що дав змогу виявити незадовільний стан сформованості професійної компетентності майбутніх практичних психологів, які завершували навчання на 4-му курсі, та початковий (вхідний) рівень сформованості професійної компетентності майбутніх практичних психологів, що задіяні у формувальному етапі й розпочали навчання в контрольних та експериментальних групах. У межах другої частини змістово-процесуального етапу (2017/2018, 2018/2019 і 2019/2020 н. рр.) проводився *формувальний етап* експерименту варіативного типу, який передбачав реалізацію авторської системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО. Констатувальний і формувальний етапи педагогічного експерименту базувалися на застосуванні взаємодоповнювальних методів (анкетування, тестування, статистичної обробки даних) та проводилися в умовах реального освітнього процесу ЗВО.

III. Аналітико-корекційний етап (2020 н. р.) передбачав: порівняння аналітичного матеріалу з метою і завданнями дослідження; статистичну обробку даних експерименту, виявлення найзначущіших кореляційних зв'язків; доведення за допомогою статистичного критерію Фішера невинуватості відмінності результатів навчання в експериментальних і контрольних групах; побудову графіків, таблиць; проведення аналізу експериментальних даних і формулювання остаточних висновків.

Уся дослідно-експериментальна робота реалізовувалася на базі державного вищого навчального закладу “Ужгородський національний університет”, Національного авіаційного університету, Львівського державного Університету внутрішніх справ та Мукачівського державного університету, в межах яких створювалися оптимальні умови для формування професійної компетентності майбутніх практичних психологів.

У процесі організації та проведення дослідно-експериментальної роботи враховано основні принципи, які відображають загальні вимоги до здійснення педагогічного експерименту: принципи цілісного вивчення педагогічного явища, об'єктивності, ефективності, комплексності, перманентності [1, с. 174–177]. Окреслені принципи використовувалися для планування і проведення дослідно-експериментальної роботи, організації констатувального та формувальних етапів експерименту, розроблення діагностичної програми, аналізу й оцінювання одержаних результатів.

На констатувальному етапі експерименту взяли участь 126 студентів. Задля забезпечення можливості порівняння результатів констатувального експерименту здійснено розподіл навчальних груп на експериментальні (ЕГ) та контрольні (КГ), які були з приблизно однаковими якісними та кількісними характеристиками. Згідно з програмою констатувального експерименту проводилося діагностування рівнів сформованості професійної компетентності майбутніх практичних психологів у ЗВО. У процесі дослідження застосовано діагностичну методику, яка передбачала оцінювання всіх компонентів професійної компетентності (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, особистісний).

Шляхом опрацювання статистичних даних анкет і методик та ідентифікації певної кількості балів, набраної студентами 4-го курсу, за рівнями професійної компетентності визначено результати констатувального етапу експериментального дослідження, відображені в таблиці 1.

Таблиця 1

Результати констатувального етапу експериментального дослідження

Компоненти професійної компетентності	Рівні професійної компетентності майбутніх практичних психологів (126 осіб)								Середній бал (СБ)
	Високий		Достатній		Задовільн.		Низький		
	КС	%	КС	%	КС	%	КС	%	
Мотиваційний	23	18,25	57	45,24	46	36,51	0	0	3,8
Когнітивний	19	15,08	54	42,86	53	42,06	0	0	3,7
Діяльнісний	20	15,87	55	43,65	51	40,48	0	0	3,8
Особистісний	21	16,67	56	44,44	49	38,89	0	0	3,8
Узагальнені показники	21	16,67	55	43,65	50	39,68	0	0	3,8

Отже, результати констатувальної частини експерименту дали змогу визначити основний зміст і напрям подальшої експериментальної діяльності – формувального етапу. Загалом формувальний експеримент проходив у природних умовах освітнього процесу ЗВО, які здійснюють підготовку фахівців зі спеціальності

“Практична психологія”. Логіка *формульованого етапу дослідження* полягала в створенні для експериментальних груп студентів (ЕГ) експериментальної ситуації, в якій на основі відповідних педагогічних умов виникає можливість простеження рівня виразності та стійкості результатів реалізації розробленої системи.

З метою аналізу результатів формульованого етапу дослідження порівнювалися цифрові показники вхідного і підсумкового рівнів сформованості кожного компонента професійної компетентності майбутніх практичних психологів, які навчалися в контрольних (КГ) та експериментальних групах (ЕГ). Узагальнені результати встановлення цифрових показників рівнів сформованості професійної компетентності майбутніх практичних психологів у ЗВО подано в зведено-порівняльній таблиці 2. Цифрові показники відображають результативність формульованого етапу експериментального дослідження й ефективність розробленої авторської системи та структурно-функціональної моделі фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО.

Таблиця 2

Узагальнені показники сформованості професійної компетентності майбутніх практичних психологів

Гр. і КС	ЕК	Сформованість професійної компетентності майбутніх практичних психологів								СБ
		Високий		Достатній		Задовільн.		Низький		
		КС	%	КС	%	КС	%	КС	%	
КГ – 61 ст.	ВК	6	9,84	25	40,98	25	40,98	5	8,2	3,5
	ПК	10	16,39	27	44,26	24	39,35	0	0	3,8
ЕГ – 62 ст.	ВК	7	11,29	22	35,48	27	43,55	6	9,68	3,5
	ПК	19	30,64	33	53,23	10	16,13	0	0	4,2

На основі аналізу таблиці 2 встановлено, що за показниками середнього бала (СБ) у студентів КГ спостерігалось зростання цього показника від 3,5 до 3,8 бала (на 0,3 бала), а в ЕГ – від 3,5 до 4,2 (на 0,7 бала), що на 0,4 бала більше, ніж у студентів контрольних груп. Отже, в студентів ЕГ дещо краще відбулося зростання рівнів сформованості всіх компонентів професійної компетентності, ніж у студентів КГ. Тому аналіз табличних даних дає змогу узагальнити, що реалізація системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО сприяє формуванню професійної компетентності студентів спеціальності “Практична психологія”.

З метою перевірки достовірності та обробки результатів педагогічного експерименту було використано методи математичної статистики, які застосовуються у професійній педагогіці [3; 5]. Для порівняння параметрів генеральних сукупностей (середніх значень і дисперсій) визначався F-критерій (критерій Фішера). Доведення достовірності результатів дослідно-експериментальної роботи базувалося на порівнянні числових показників емпіричного F-критерію (F_{emp} -КГ і F_{emp} -ЕГ), які обчислювалися з цифрових даних, отриманих під час експерименту, та теоретичного F-критерію, поданого у стандартній таблиці F-значення [2, с. 277–278].

Показник F_{krit} для нашого дослідження обчислювався за числом ступенів свободи, яке визначалося шляхом віднімання одиниці від числа кількості студентів у КГ та ЕГ. За умови, якщо кількість студентів від 60 до 120 осіб (в ЕГ (КГ) – це 61 (62) – 1 = 60 (61)), то F-критерій має бути в межах 1,7–1,3. Результати обчислення F-критерію для контрольних (F_{emp} -КГ) і експериментальних груп (F_{emp} -ЕГ) відображено в таблиці 3.

Таблиця 3

Результати обчислення F-критерію

Компоненти професійної компетентності майбутніх практичних психологів	Показники F-критерію (F_{emp} -КГ і F_{emp} -ЕГ) для порівняння з $F_{krit}(1,8 - 1,3)$	
	F_{emp} -КГ	F_{emp} -ЕГ
Мотиваційний	1,23	1,61
Когнітивний	1,22	1,40
Діяльнісний	1,25	1,43
Особистісний	1,24	1,55
Узагальнені показники	1,21	1,50

Аналіз цифрових показників таблиці 3 дає змогу узагальнити, що показники F-критерію для КГ (F_{emp} -КГ) відрізняються від стандартних табличних даних. Так, показник F_{emp} -КГ із значеннями від 1,21 до 1,25 виходить за межі вірогідності, тому незначне підвищення рівня сформованості кожного компонента та загалом професійної компетентності майбутніх практичних психологів у контрольних групах пов'язане з умовами традиційного процесу навчання. F-критерій для експериментальних груп (F_{emp} -ЕГ) має показники від 1,40 до 1,61, що є в межах показників стандартної таблиці. Це означає, що результати нашого дослідження є вірогідними та підтверджують достовірність проведеної дослідно-експериментальної роботи.

Висновки. Отже, ефективність фахової підготовки майбутніх практичних психологів залежить від цілеспрямованої реалізації системи фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО. Результати експериментального дослідження підтверджуються достовірними показниками, які перевірені за допомогою методів математичної статистики.

Подальші наукові пошуки вбачаємо в продовженні вдосконалення фахової підготовки майбутніх практичних психологів у ЗВО з метою всебічного формування у них професійної компетентності.

Використана література:

1. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: методичні поради молодим науковцям. Київ – Вінниця : ДОВ “Вінниця”, 2008. 278 с.
2. Кыверьялг А. А. Методы исследования в профессиональной педагогике. Таллин : Валгус, 1980. 334 с.
3. Сисоева С. О., Кристопчук Т. Є. Педагогічний експеримент в наукових дослідженнях неперервної професійної освіти : навч.-метод. посіб. Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2009. 460 с.
4. Сурмін Ю. П. Майстерня вченого : підруч. для науковця. Київ : навч.-метод. центр “Консорціум з удосконалення менеджменту освіти в Україні”, 2006. 302 с.
5. Суходольский Г. В. Математические методы в психологии. 3-е изд, исп. Харьков : Изд-во “Гуманитарный Центр”, 2008. 284 с.

References:

1. Honcharenko S. U. (2008) Pedagogichni doslidzhennia: metodychni porady molodym naukovtsiam [Pedagogical researches: methodical advices to young scientists]. Kyiv – Vinnytsia : DOV “Vinnytsia”. 278 s. [in Ukrainian].
2. Kyveryalg A. A. (1980) Metody issledovaniya v professionalnoy pedagogike [Research methods in professional pedagogy]. Tallinn : Valgus. 334 s. [in Russian].
3. Sysoieva S. O. & Krystopchuk T. Ye. (2009) Pedagogichniy eksperyment v naukovykh doslidzhenniakh nepererвної profesiinoi osvity [Pedagogical experiment in scientific studies of continuous vocational education]. Lutsk : Volynska oblasna drukarnia. 460 s. [in Ukrainian].
4. Surmin Yu. P. (2006) Maisternia vchenoho: pidruchnyk dlia naukovtsia [Scientist’s workshop: textbook for the scientist]. Kyiv : navch.-metod. tsentr “Konsortsium z udoskonalennia menedzhmentu osvity v Ukraini”. 302 s. [in Ukrainian].
5. Sukhodolskiy G. V. (2008) Matematicheskie metody v psikhologii [Mathematical methods in psychology]. Kharkiv : Izd-vo Gumanitarnyy Tsentr. 284 s. [in Russian].

Synyshyna V. M. Organization of experimental study and analysis of results of functioning of the system of vocational training of future practical psychologists in the institutions of higher education

The article deals with analysis of the process and results of experimental study of efficiency of the pedagogical system of vocational training of future practical psychologists in the institutions of higher education. Achieving the goal provided use of theoretical (content-analysis, systematization, concretization and synthesis), empirical and statistical methods for presenting quantitative and qualitative analysis of empirical data of the pedagogical experiment results.

In accordance with the set goals, the logic of providing research and experimental work made it possible to substantiate its stages, which were characterized by certain tasks, appropriate forms and methods of organization (organizational-prognostic, substantive-procedural (that included two parts: ascertaining and forming), analytical-correctional). The level of formation of professional competence of future practical psychologists has been defined by motivational-axiological, cognitive-methodological, organizational-behavioral, personal-reflexive criteria. The results of formation of professional competence of future practical psychologists at the levels of formation of each component have been presented. Pedagogical monitoring of results of vocational training of future practical psychologists in the institutions of higher education has been provided by using complex of diagnostic methods that gave opportunity to study the process and results of gradual development of all components of professional competence and observe the dynamics of its formation in students.

The results, obtained at each stage of forming stage of experimental study, have proved the efficiency of implementation of the developed system of vocational training of future practical psychologists in the institutions of higher education. The reliability of experimental research results has been proved through the analysis and use of methods of mathematical statistics.

Key words: *experimental study, vocational training, future practical psychologists, criteria, components, indicators, levels of formation of professional competence.*